

DOBRUCA'DA İBRÂHİM AĞA ÇEŞMESİ

Mehmet Emin YILMAZ*

Öz: Türk mimârisinin en önemli sosyal yapılarından olan çeşmeler, şehir merkezlerinde olduğu kadar yol kenarlarında ve kırlık yerlerde de inşa edilmiştir. Çoban çeşmesi türünde olan açık alan çeşmeleri, ağıllarına dönen hayvanlar için yapılmıştır. Dobruca'nın hemen hemen her köyünde olduğu gibi Umur Fakih Köyü'nde de (günümüzdeki adı: Jeglartsı) bu amaçla inşa edilmiş İbrâhim Ağa Çeşmesi bulunmaktadır. Tümüyle kesme taştan inşa edilen İbrâhim Ağa Çeşmesi, bir duvar önüne dizilmiş 13 yalaktan oluşmaktadır. Çeşmede 5 satırdan oluşan mermer inşa kitâbesi yer almaktadır. Çeşmenin bânisi, Sadrazâm Benderli Mehmed Selim Sırrı Paşa'nın kapıcıbaşı İbrâhim Ağa'dır. Eser, kitâbesinde noktalı ebcedle düşülmüş târihe göre H.1241 (M. 1825/26) senesinde inşa edilmiştir. Çeşmenin kitâbesi, dönemin en ünlü şâiri olan Aynî mahlaslı Ayıntablı Seyyid Hasan tarafından yazılmıştır. Günümüzde de kullanılan İbrâhim Ağa Çeşmesi, Türk sanatının bir temsilcisi ve Rumeli'ndeki Türk varlığının bir delili olarak işlevini sürdürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan, Dobruca, Umur Fakih, Jeglartsı, çeşme

İBRAHİM AĞA FOUNTAIN in DOBRUDJA

Abstract: The fountains, one of the most important social buildings of the Turkish architecture, were built on the roadside and rural areas as well as in the city centers. The outdoor fountains, which are of the *çoban* (shepherd) fountains, are made for animals that return to their cowsheds. As in almost every village of Dobrudja, there is the İbrâhim Ağa Fountain built for this purpose in Umur Fakih Village (today's name: Jeglartsı). The İbrâhim Ağa Fountain, built entirely of cut stones, consists of 13 troughs lined up in front of a wall. There is a five-row marble inscription in the fountain. The person who made the fountain was İbrâhim Ağa *Kapıcıbaşı*'s of Grand Vizier Benderli Mehmed Selim Sırrı Pasha. The fountain was built in 1241 Hijri (1825/26) according to the date of *ebced*. The inscription of the fountain was written by Ayıntablı Seyyid Hasan, known as *Aynî*, the most famous poet of the period. The İbrâhim Ağa Fountain, which is still

* Y. Mimar, Türk Mimârisi Araştırma Merkezi, mimaremin@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9742-7523>

used today, continues to function as a representative of Turkish art and an evidence of the Turkish presence in Rumelia.

Key words: Bulgaria, Dobrudja, Umur Fakih, Zheglartsi, fountain

Türk mimârîsinin ve vakıf medeniyetinin en önemli sosyal yapılarından olan çeşmelerin inşasındaki dinî maksadı merhum Semavi Eyice şöyle açıklamaktadır⁵⁴⁸: “İslâmiyet suya büyük önem vermiş ve insanlara su sağlamanın sevabı çok olan hayır işlerinden biri olduğunu kabul etmiştir. Hz. Peygamber'e çeşitli zamanlarda sadakanın en faziletlisinin hangisi olduğu sorulduğunda muhatabın durumu ve toplumun ihtiyaçlarına göre farklı cevaplar verdiği ve bir defasında da, “Sadakanın en faziletlisi su teminidir” dediği bilinmektedir. Resûl-i Ekrem'in bu konudaki teşvikleri diğer birçok hadiste de dile getirilmiş, ashaptan malî durumu iyi olanlar toplumun su ihtiyacını karşılamak için kuyular vakfetmişlerdir. Bu sebeple çeşme yapımı ve çeşme vakfi bilhassa Türk topluluklarında ön planda gelen bir hayır sayılmıştır.”

Bu çalışmanın konusu, Bulgaristan'da Dobruca bölgesinde Насіоğlu Pazarçık (Dobriç Добрич) iline bağlı Umur Fakih (Jeglartsi Жегларци) köyünde yer alan İbrâhim Ağa Çeşmesi'nin mimârî bakımdan incelenmesidir⁵⁴⁹.

Dobruca, doğusunda Karadeniz, batısında ve kuzeyinde Tuna Nehri, güneyinde ise Deliorman'ın bulunduğu coğrafi bölgenin adıdır. Günümüz idâri yapılanmasına göre, Dobruca bölgesinin kuzeyi Romanya, güneyi ise Bulgaristan topraklarındadır.

Dobruca'nın coğrafi konumu siyasî târihini belirlemiştir. Rusya ve Ukrayna steplerinden İstanbul'a ve Ege'ye giden en kısa yolun buradan geçmesi, bölgenin en eski târihlerden beri çeşitli kavimlerin geçit yeri olmasına sebep olmuştur. Bu kavimlerin her biri Dobruca'da çeşitli izler bırakmıştır. Traklar, Getler, Helenler, İskitler, Germenler, Romalılar, Gotlar, Hunlar, Avarlar, Slavlar, Peçenekler, Uzlar (Oğuzlar), Kumanlar, Volga Bulgarları, Moğollar, Selçuklu Türkmenleri ve Osmanlı döneminde Yörük-Türkmenler ile Tatarlar târihte Dobruca'ya yolu düşen kavimlerdir. Silistre ve civârı I. Murad döneminde, Dobruca ise Çelebi Mehmed döneminde Osmanlı idâresine girmiş ve 460 yıl Türk idâresinde kalmıştır. Osmanlılar da Dobruca'nın stratejik konumundan faydalanmışlar, Lehistan ve Rusya'ya yönelik seferlerde, Kırım Hanlığı ile bağlantılarda hep bu bölgeyi kullanmışlardır.⁵⁵⁰

Dobruca'nın Osmanlı idâresine girmesiyle birlikte Anadolu'dan getirilen Yörük-Türkmenler bölgeye sistemli bir şekilde iskân edilmiştir. Rumelinde olduğu gibi Dobruca'da da iskânlar neficesinde, Babadağı,

⁵⁴⁸ Eyice, 1993, s. 277.

⁵⁴⁹ İbrâhim Ağa Çeşmesi, müellif tarafından 2006'da hazırlanan yüksek lisans tezi kapsamında incelenmiştir. Çeşmenin bânisi ve kitâbesi hakkında elde edilen yeni bilgiler ile tezdeki bazı hataların giderilmesi bakımından bu makale kaleme alınmıştır.

⁵⁵⁰ Karpat, 1994, s.4 82-483.

Yeni Pazar yahut Hacıoğlu Pazarcığı gibi tamamen Türklerin kurduğu yerleşim merkezleri teşekkül etmiştir. Fetihlerin akabinde imâr ve şenlendirme faaliyetleri başlamış ve şehirler, kasabalar, köyler çeşitli mîmârî eserlerle ihyâ edilmiştir. Öncelikle câmi, medrese ve mektepler daha sonra bedesten, han ve kervansaraylar, hamam, çeşme ve imâretler inşâ edilmiştir. Böylece şehirlerin çehresi kısa zamanda Türkleşmiştir. Bunlara yol üzerindeki kervansarayları, zâviyeleri ve kaleleri de ilâve edebiliriz. Bu yeni fâtipler mekân tuttıkları toprağa böylece damgalarını vururken yerli halka büyük bir müsamaha ile muamele etmişlerdir.⁵⁵¹

Dobruca'nın güneyinde yer alan Umur Fakih köyü Rumelindeki en eski Türk-İslâm yerleşimlerindedir. Coğrafi olarak Silistre, Hacıoğlu Pazarcığı (Dobriç), Yeni Pazar (Novi Pazar) üçgeninin merkezinde olup Hacıoğlu Pazarcığı'na 40 km mesâfededir. Günümüzde Hacıoğlu Pazarcığı (Dobriç) ilinin Kurt Pınarı (Tervel) ilçesine bağlı olup çoğunlukla Türkler yaşamaktadır.

Umur Fakih, 1752 târihli tahrir defterine göre, 9 köyü olan, Silistre sancağına bağlı küçük bir kasabadır. Kazâ merkezi, 48 hâneli bir köy durumundadır. Hiç gayr-i Müslim yoktur. Bütün köylerde 374 kişi yaşar ve 8 kişinin çiftliği vardır. Genelde, köylerin iki ad taşıdıkları görülür. Bunun nedeni, başlangıçta köyler daha çok fiziksel özelliğe göre ad almışken, sonradan köye hizmet sunanların adları verilmiştir. Beş köy boş, harap bir durumdadır, toprakları dışarıdan gelenlerce işlenir. Köylerin çoğu, *pınar* yâhut *kuyu* tamlamasıyla anılır. Köyler genellikle tımar, zeâmet ve malikâne olarak kayıtlıdır. 1752 târihli tahrir defterinde adı *Umur Fakih Kuyusu* olarak geçer.⁵⁵² 1844-1845 yıllarına ait Temettûât Defterlerindeki kayıtlara göre toplamda 487 Müslim, 39 gayr-i Müslim hânedan oluşan (2630 kişi) Umur Fakih Kazâsı şu köylerden müteşekkildir⁵⁵³: Nefs-i Umur Fakih (*günümüzde Jeglartsi Жегларци*), Kili Kadı Karyesi (Gani Mahallesi, Yeni Mahalle, Rıdvan Mahallesi, Orta Mahalle, Yayla Mahallesi, *günümüzde Zirnevo Зърнево*), Rahman Abdal (Topçular / Turpçular) Karyesi (Orta Mahalle, Mâhiler Mahallesi, Selman Mahallesi, Hacılar Mahallesi, Tekke Mahallesi, Pirçeler Mahallesi *günümüzde Orlyak Орляк*), Yozavrat Karyesi, Burhanlar Karyesi (*Günümüzde Radan Voyvoda*), Peçeli (İsmâil) Karyesi (*Günümüzde Çernomortsi Черноморци*), Osman Fakih Karyesi (*günümüzde Kozloduytsi Козлодуйци*), Kara Sinan Karyesi (*günümüzde Rosenovo Росеново*), Bozkurt Karyesi (*günümüzde Jitnitsa -Туанево Житница – Тянево*), Kara Baliler Karyesi ve Konak Karyesi (*günümüzde Geshanovo Гешаново*).

Umur Fakih'te belgelerden ve arazi çalışmasından tespit edebildiğimiz Türk-İslâm dönemine ait mimârî eserler şunlardır:

⁵⁵¹ Yüksel, 1988, s. 468.

⁵⁵² Acaroğlu, 2006, s. 984-985.

⁵⁵³ Akyıldız, 2012, s. 33-34.

Yapının Adı	Durumu	Bilgi
Derviş Bey Câmii (Koca Câmi) ⁵⁵⁴ inşâsı 698 (1298-99), tâmiri 1128 (1715-16), tâmiri 1278 (1861-62)	<i>harap halde</i>	Yılmaz, 2006, s.39-50 BOA HAT 1622/40
Hacı Hasan Ağa Câmii (1860'lar)	<i>günümüze ulaşmamış</i>	Ayverdi, 2000, s.95
Tüller Mahallesi Mescidi (19. yy)	<i>günümüze ulaşmamış</i>	Nazif Kadıroğlu (d. 1945) ile görüşme, Umur Fakih, 22 Kasım 2019
Yeni Mahalle Mescidi (19. yy)	<i>günümüze ulaşmamış</i>	Nazif Kadıroğlu (d. 1945) ile görüşme, Umur Fakih, 22 Kasım 2019
Hacılar Mahallesi Mescidi ⁵⁵⁵ (19. yy)	<i>harap halde</i>	Arazi Çalışması (Kasım 2019)
Umur Fakih bin Dede Zâviyesi (16. yy)	<i>günümüze ulaşmamış</i>	TT 561:187 Kayapınar, 2009, s.:90-91
İbrâhim Ağa Çeşmesi 1241 (1825/26)	<i>kullanılıyor</i>	Yılmaz, 2006, s.129-132
Müdür Konağı 1269 (1852)	<i>günümüze ulaşmamış</i>	BOA A.MKT.MVL. 58/8

Osmanlı devrinde İstanbul'un zâhire ve et ihtiyâcı Dobruca köylerinden tedârik ediliyordu⁵⁵⁶. Türk iskânından sonra Dobruca kıyı, kuyular kazılarak tarıma açılmış ve deniz yolu ile ulaşımındaki kolaylık dolayısıyla İstanbul'un buğday ambarı haline gelmiş ve yüzlerce yeni köy kurulmuştur⁵⁵⁷. Tarım ve hayvancılığın gelişmiş olması sebebiyle Dobruca'da kır çeşmeleri hemen hemen her köyde bulunmaktadır. *Şaban*

⁵⁵⁴ Köy halkı tarafından Koca Câmi olarak anılan Derviş Bey Câmii, kitabesindeki târihe göre H.698 M.1298-99'da inşâ edilmiş, 1715-16 ve 1861-62'de de tâmir görmüştür. Câmînin inşâsı, Rumeli alperenlerinden Sarı Saltık'ın Dobruca'ya iskân edildiği döneme denk gelmektedir. Bu özelliğiyle câmî, Rumeli'ndeki en eski Türk-İslâm eserlerindedir. 8 Ocak 1994 gecesi fanatik Bulgarlar tarafından ateşe verilen câmînin tümüyle ahşap olan mahfili, tavanı, çatısı ve son cemaat yeri bu yangında yok olmuş, yalnızca beden duvarları ayakta kalmıştır. Yangından sonra kullanılamaz hâle gelen câmînin kitabesi köy halkı tarafından yerinden sökülerek koruma altına alınmıştır. Umur Fakihli'lerin bu tedbirli davranışı sayesinde Derviş Bey Câmii'nin kitabesi günümüze ulaşmıştır.

⁵⁵⁵ Hacılar Mahallesi Mescidi günümüzde harap haldedir. İnşâ târihini bilmediğimiz mescid, 1954'te yeni okul inşâ edilene kadar mekteb olarak da kullanılmıştır. Derviş Bey Câmii yakılmadan önce (1994) harap halde olan mescid, köy halkı tarafından tekrar kullanılmak istenmişse de tâmiri zor olduğu için vazgeçilmiştir. Mescidin mülkiyeti Dobriç Bölge Müftülüğü tarafından satın alınmıştır. Hacılar Mahallesi Mescidi, dikdörtgen planlı olup çatısının özgün halinde kiremitle örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Doğu, batı ve güney duvarları ahşap hatıllı sıralı taş duvardan inşâ edilen eserin kuzey duvarı ahşap karkas olup araları kerpiçe doldurulmuştur. Taş duvarlarda penceresi bulunmayan mescidin kuzey cephesinde kapı açıklığının her iki yanında ikişer pencere açıklığı olduğu görülmektedir. Mihrap, kible duvarının ortasında basit bir niş şeklindedir. Eserin kuzeyindeki küçük avluda kitâbesiz bir-kaç mezar taşı yer almaktadır. Bu avlunun ortasındaki ağaca yaslanan 7 basamaklı ahşap ezanlık kalıntısı bulunmaktadır.

⁵⁵⁶ 1617 târihli İstanbul mahkemesine ait bir hüccette Varna ve Umur Fakih'ten 3.600 koyun toplanacağı kayıtlıdır. Günalan, 2019, s. 94.

İstanbul iâşesi için Umur Fakih kazâsından zahire mübayaası konulu belge: BOA C.BLD. 75/3743 (H.14/12/1210 – M.20.06.1796)

⁵⁵⁷ İnalçık, 2009, s. 203

Kuyusu, Akıncı Kuyusu, Çoban Kuyusu, Rahman Abdal Kuyusu gibi yer adlarından da anlaşıldığı gibi yeni açılan kuyuların etrafında da köyler kurulmuştur.

Hayrat olarak Türkler'in yaptıkları çeşmeler şehir, kasaba ve yerleşme yerlerinde olduğu gibi ana yolların kenarlarında, açıklık ve kırık yerlerde de inşa edilmiştir. Açık arazideki çeşmelere genellikle *çoban çeşmeleri* adı verilir. Ağıllarına dönen hayvanlar için çok sayıda yalakları olan bu çeşmeler yakındaki bir pınardan beslenir⁵⁵⁸. Umur Fakih'te hâlen kullanılan İbrâhim Ağa Çeşmesi de *çoban çeşmesi* türünde olup köyün batısında yer almaktadır.

Tümüyle muntazam kesme taştan inşa edilen İbrâhim Ağa Çeşmesi, bir duvar önüne dizilmiş 13 yalaktan müteşekkildir. Bu yalakların 5'i sağda, 7'si solda ve 1'i de merkezdedir. Merkezdeki yalak, diğerlerine göre daha geniş tutulmuştur. Çeşmenin ana cephesi 222 x 100 cm ölçülerindedir. 273 cm yüksekliğindeki cephede, kitâbelik ile oluk arasında 20 cm genişliğinde kemerli bir sabunluk yer almaktadır. Ayna taşı bulunmayan çeşmede, cephe, yarım daire kemerli niş ile hafif dışa taşırılmıştır.

İbrâhim Ağa Çeşmesi'nde süsleme unsuru olarak kitâbenin her iki yanında kabartma şeklinde 14 dilimli gülbezek motifi bulunmaktadır. Ayrıca sabunluk ile kitâbe arasında da bitkisel bezeme işlenmiştir. Ana cephe yarım daire kemerli basit bir silme ile hafif dışa taşırılmıştır. Cephedeki kemerin başlangıcında rûmî yaprağı işlenmiştir. Çeşmede, *tâlik* üslupta yazılmış 5 satırdan oluşan 54 x 82 cm ebâdında mermer inşa kitâbesi yer almaktadır:

1. *satır* ve minel mâi külle şey'in hayy⁵⁵⁹
2. *satır* Menbâ-ı ayn-ı himem yenbû-ı cûd-ı mükrimet
Menhel-i mâ-i inâyet ehl-i hayrın melhemi
3. *satır* Sadr-ı âzâm kapu binbaşısı İbrâhim Ağa
Çeşme yaptı kıldı ihyâ bu mahall-i haremi
4. *satır* Nûşedeydi Hızır eğer bu ayn-ı cân bahşın suyun
Âb-ı hayvân çün temaşâ itmezdi âlemi
5. *satır* Zayi' itme katresin *Aynî* didi târihini

Kıldı icrâ-i lutf İbrâhim Ağa bu zemzemi

Kitâbenin son satırında ismi geçen *Aynî* mahlaslı şâir, II. Mahmud devrinin manzum lügati ve tarih düşürmesiyle meşhûr olan divan şairi Ayıntablı

⁵⁵⁸ Eyice, 1993, s.278

⁵⁵⁹ ve minel mâi külle şey'in hayy cümlesi, Kuran-ı Kerim'de Enbiyâ Süresi 30. ayetin bir bölümü olup çeşme kitâbelerinde çokça görülmektedir. Ayetin tümü: *Evelem yerâllezîne keferû enne-ssemâvâti vel-arda kânetâ ratkan fefetaknâhumâ vece'alnâ mine-lmâ-i kulle şey-in hayy efelâ yu/minûn*. Meâlî: *İnkâr edenler, göklerle yer bitişikken, bizim onları ayırdığımızı ve diri olan her şeyi sudan meydana getirdiğimizi görmediler mi? Hâlâ inanmayacaklar mı?* (Diyanet İşleri Başkanlığı meâlî)

Seyyid Hasan (1766-1837)'dir⁵⁶⁰. Bir süre Rumeli Kazaskerliği Dairesi'nde de görev yapan Aynî Hasan, III. Selim ve II. Mahmud devirlerinde pek çok kitâbeye ve önemli hadiselerle ebcedle târih düşürmüştür. Dîvân'ın yarısından fazlasını tarih manzumelerinin oluşturduğu Aynî, Surûri'den sonra en çok tarih düşüren şâirdir⁵⁶¹. İBB Atatürk Kitaplığı'nda bulunan matbû Aynî divanında İbrâhim Ağa Çeşmesi'nin kitâbe metni yer almaktadır⁵⁶². Divandaki metnin sonunda (۱۲۴۱) târihi yazılı olmasına rağmen bu târih kitâbeye kazanmamıştır. Kitâbenin son cümlesindeki (*Kıldî icrâ-i lutf İbrâhim Ağa bu zemzemi*) noktalı harflerin ebced hesabıyla karşılığı, divanda yazılı olan inşâ târihini vermektedir⁵⁶³.

Tablo 1 İbrâhim Ağa Çeşmesi kitâbenin noktalı ebcedle târih hesabı

زمزمی	بو	اغا	ابراهيم	الطف	اجر	قیلدى	toplam
24	2	1000	12	80	3	120	1241
ز 7	ب 2	ا -	ا -	ا -	ا -	ق 100	milâdî
م -	و -	غ 1000	ب 2	ل -	ج 3	ی 10	1825/26
ز 7		ا -	ر -	ط -	ر -	ل -	
م -			ا -	ف 80		د -	
ی 10			ه -			ی 10	
			ی 10				
			م -				

Kitâbede ismi zikredilen bânî İbrâhim Ağa, devrin sadrazâmı Benderli Mehmed Selim Sırrı Paşa'nın⁵⁶⁴ kapıcıbaşısı olmalıdır. Silistre Valisi ve Tuna Seraskeri olan Mehmed Selim Sırrı Paşa, Rusçuk, Silistre ve Varna'da kalelerin tâmiri, tahkimi ve bakımı ile Dobruca köylerinin imarını gerçekleştirmiştir⁵⁶⁵.

Sonuç

⁵⁶⁰ Aynî için bkz. Ünver 1991:270-271. Aynî, 10 Mayıs 1837'de İstanbul'da vefât etmiş olup kabri Galata Mevlevihânesi'nde medfundur. Küçükkaya, 2019, s. 87

⁵⁶¹ Aynî Hasan (1258) Divan-ı Aynî, İstanbul. Aynî Divanı'nın tahlili için bkz: Mehmet Arslan (2004) Antepli Aynî Divanı, Kitabevi Yayınları, İstanbul. Ayrıca bkz. Ayşe Zehir Macakoğlu (2017) Antepli Aynî Dîvânı'nda Toplumsal Hayat, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

⁵⁶² Divan-ı Aynî, İBB Atatürk Kitaplığı, Receb 1258 H/8 Ağustos - 6 Eylül 1842, Bel_Osm_O.00245, s. 322 ve 323.

⁵⁶³ *Kıldî* kelimesinin sonundaki *ye* harfi divanda yazılı olduğu halde kitâbede yazılmamıştır. Sadece kitâbeye göre ebced hesabı yapıldığında hesap 1231 çıkmaktadır. Ancak divanda açıkça *sene 1241* yazıldığından tarih sarıhtır.

Yüksek lisans tezimizde ise ebced, yanlış hesaplamamızdan dolayı çeşmenin H.1125 (M.1713)'te inşâ edildiğini yazmıştık (Yılmaz, 2006, s.130). Bu makale vesilesiyle yeni bilgiler ekleyerek hatamızı düzeltmiş olduk.

⁵⁶⁴ Sadâreti 15 Eylül 1824 - 26 Ekim 1828

⁵⁶⁵ Selçuk, 2019, s. 11-13

Dobruca'daki Umur Fakih köyü, günümüz idari sınırlarına göre Hacıoğlu Pazarcık'a (Dobriç) bağlıdır. Umur Fakih'te günümüze ulaşan Türk-İslâm devri mimârî eserleri Derviş Bey Câmii, Hacılar Mahallesi Mescidi ve İbrâhim Ağa Çeşmesi'dir. Çeşmenin bânisi, Sadrazâm Benderli Mehmed Selim Sırrı Paşa'nın kapıcıbaşısı İbrâhim Ağa'dır. Eser, kitâbesinde noktalı ebcedle düşülmüş târihe göre H.1241 (M. 1825/26) senesinde inşâ edilmiştir. Çeşmenin kitâbesi, dönemin en ünlü şâiri olan *Aynî* mahlaslı Ayıntablı Seyyid Hasan tarafından yazılmıştır. Günümüzde de kullanılan İbrâhim Ağa Çeşmesi, Türk sanatının bir temsilcisi ve Rumeli'ndeki Türk varlığının bir delili olarak işlevini sürdürmektedir.

Kaynakça

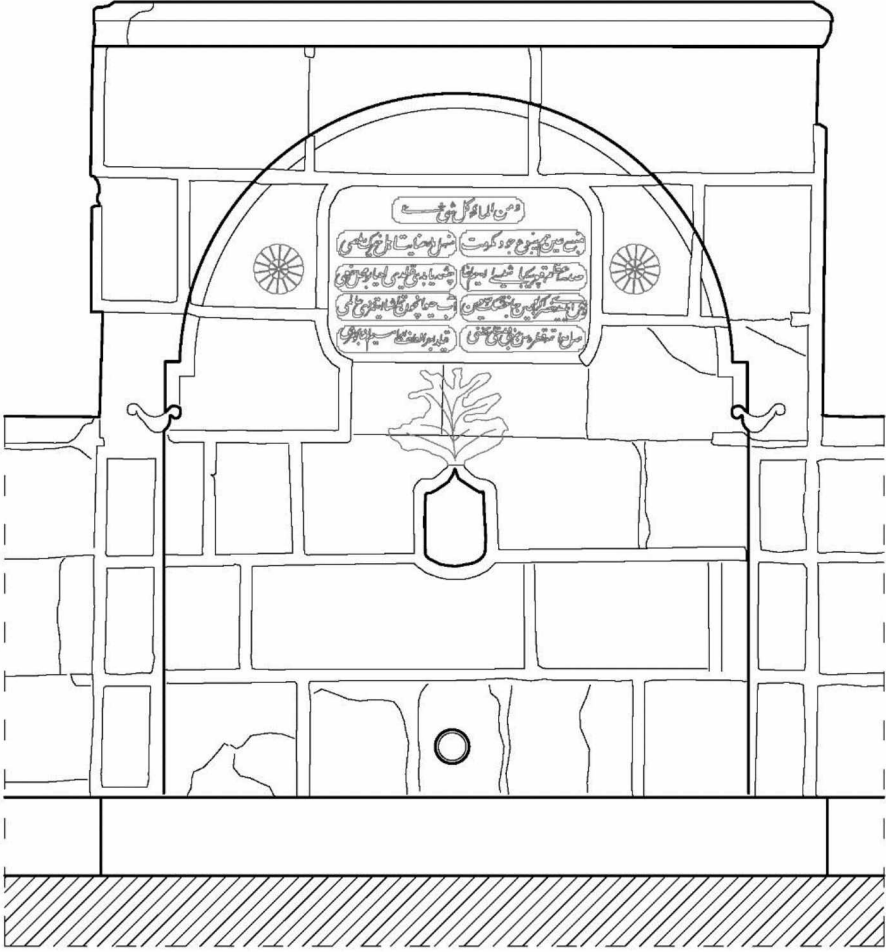
- BOA, Osmanlı Arşivi, Sadâret Mektubî Kalemî Meclis-i Vâlâ Yazışması, (A.MKT.MVL.) No: 58/8, Hicrî 08.02.1269, Milâdî 13.11.1852
- BOA, Osmanlı Arşivi, Hatt-ı Hümâyûn, (HAT) No: 1622/40, Hicrî 29.06.1255, Milâdî 09.09.1839
- BOA, Osmanlı Arşivi, Cevdet Belediye (C.BLD) 75/3743, Hicrî 14.12.1210, Milâdî 20.06.1796
- Acaroğlu, M.T. (2006) *Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı (2000) *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri*, 2. Baskı, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.
- Akyıldız, H. Ö. (2012) *Temettüât Defterleri Çerçevesinde Umurfakı Kazası'nın İktisadî ve Sosyal Yapısı*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Arslan, M. (2004) *Antepli Aynî Divanı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Aynî Hasan (1258) *Divan-ı Aynî*, İstanbul.
- Eyice, S. (1993) *Çeşme*, DİA, Cilt 8, s. 277-287.
- Günalan, R. (2019) *Arşiv Belgelerine Göre Üsküdar Kazasının Et İhtiyacının Karşılınması İçin Alınan Tedbirler (XVI-XVIII. Yüzyıl)*, Uluslararası Üsküdar Sempozyumu X Bildiriler, Üsküdar Belediyesi Yayınları, Cilt II, s. 89-107.
- İnalcık, H. (2009) *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Karpat, K. (1994) *Dobruca*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Cilt 9, s.482-486.
- Kayapınar, Ayşe (2009) *Dobruca Yöresinde XVI. Yüzyılda Gayr-i Sünnî İslam'ın İzleri*, Alevilik – Bektaşilik Araştırmaları Dergisi, S.1, s. 85-102.
- Küçükkaya, B. (2019) *Galata Mevlevihanesi Mezartaşları*, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli.
- Macakoğlu, A. Z. (2017) *Antepli Aynî Dîvânı'nda Toplumsal Hayat*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Selçuk, H. (2019) *Benderli Mehmed Selim (Sırrı) Paşa'nın Hayatı, İdari ve Siyasî Faaliyetleri (1771-1831)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Ünver, İ. (1991) *Aynî*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. 4, s. 270-271.
- Yılmaz, M. E. (2006) *Bulgaristan Hacıoğlu Pazarcığı'ndaki (Dobriç) Camiler ve Çeşmeler*, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Yüksel, A. (1988) *Bulgaristan'da Türk Mimari Eserleri*, Vakıflar Dergisi, Sayı 20, s. 468-474.

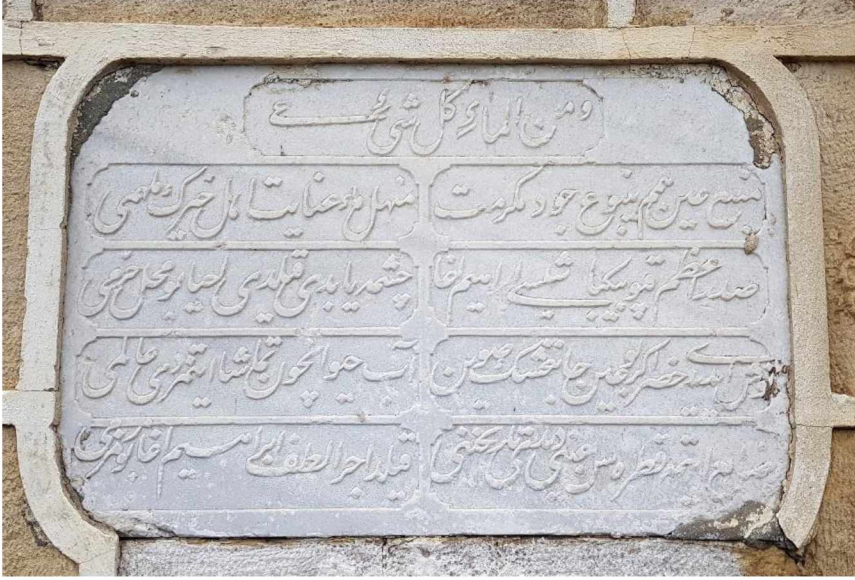
Resim 1 Umur Fakih'te İbrâhim Ağa Çeşmesi (Kasım-2019)

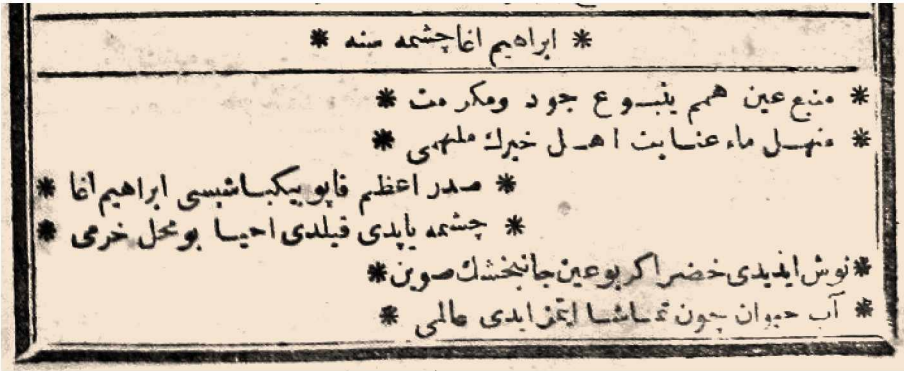
Resim 2 Umur Fakih'te İbrâhim Ağa Çeşmesi (Kasım-2019)

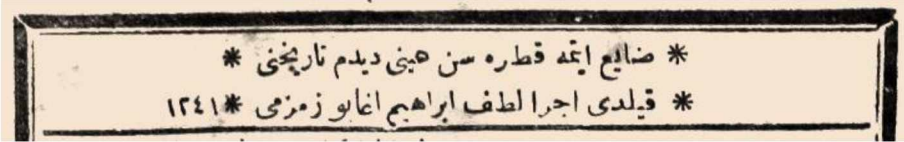
Çizim 1 Umur Fakih'te İbrâhim Ağa Çeşmesi Rölövesi (Kasım-2019)

Resim 3 Umur Fakih'te İbrâhim Ağa Çeşmesi'nin kitâbesi (Kasım-2019)

Resim 4 Aynî Divanı'nda İbrâhim Ağa Çeşmesi'nin kitâbe metni (s.322)

Resim 5 Aynî Divanı'nda İbrâhim Ağa Çeşmesi'nin kitâbe metni (s.323)

Resim 6 Umur Fakih'te İbrâhim Ağa Çeşmesi'nin süslemeleri (Kasım-2019)